

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Културология

Том 4

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Cultural Studies

Volume 4

ПОКОРСТВОТО КАТО СТРАТЕГИЯ: ЖЕНСКИЯТ РЕЛИГИОЗЕН ОПИТ В РОМСКИТЕ ПЕТДЕСЯТНИ ОБЩНОСТИ В БЪЛГАРИЯ

МЕГАН КРЪСТЕВА

Настоящата статия изследва женския религиозен опит в рамките на ромските петдесятни общности в България, с акцент върху идеята за покорството като потенциална стратегия за овластяване. На основата на теренни изследвания, интервюта и наблюдения се разглежда как ромските жени интерпретират, адаптират и прилагат религиозните норми в контекст на патриархални структури и религиозен консерватизъм. Статията показва, че вярата не просто ограничава, а също така предоставя морални и духовни ресурси, чрез които жените могат да изградят лична и социална автономия. Вместо директна съпротива, жените използват религиозната доктрина и харизматичните практики, за да договорят нови позиции на авторитет и влияние в семейството и общността.

Ключови думи: ромски жени, петдесятничество, покорство, овластяване, религиозна действеност, патриархат, духовна стратегия

SUBMISSION AS A STRATEGY: WOMEN’S RELIGIOUS EXPERIENCE IN ROMA
PENTECOSTAL COMMUNITIES IN BULGARIA

MEGAN KRASTEVA

This article examines the religious experiences of women in Roma Pentecostal communities in Bulgaria, focusing on the idea of submission as a potential strategy for empowerment. Based on fieldwork, interviews, and ethnographic observation, it examines how Roma women interpret, adapt, and apply religious norms within a patriarchal and conservative environment. The study demonstrates that faith not only imposes restrictions but also offers moral and spiritual resources through which women can construct personal and social autonomy. Instead of open resistance, women utilise religious doctrine and charismatic practices to negotiate new positions of authority and influence within their families and communities.

Keywords: Roma women, Pentecostalism, submission, empowerment, religious agency, patriarchy, spiritual strategy

1. УВОД

Петдесетните евангелски църкви са сред най-активните и разрастващи се религиозни общности сред ромското население в България. От установяването си през втората половина на XX век те привличат цели семейства, предлагайки нова социална и морална рамка, която постепенно се вписва в ежедневието на вярващите. Както в много други религиозни движения, и тук жените играят ключова роля – те не просто присъстват в религиозния живот, но активно участват в духовни практики и извършват различни форми на религиозен труд. Въпреки това преплитането на религиозния консерватизъм и патриархалните социални структури поставя жените в подчинена позиция, чиято многопластовост заслужава по-задълбочено разглеждане.

Настоящата статия поставя във фокус именно това напрежение – между подчинението и овластяването, между духовната отдаденост и социалната обусловеност. Изследването задава въпроса: може ли и как покорството да се разглежда не само като форма на зависимост, а и като стратегия за морално и социално самоутвърждаване на ромските евангелски жени? Изхождайки от хипотезата, че тези жени действат в условия на ограничен достъп до директни форми на еманципация, статията разглежда как религиозната вяра и идентичността на „покорна съпруга“ могат да бъдат използвани като инструмент за ненасилствено управление на социални и духовни ресурси.

Изследването се основава на няколкогодишна теренна работа, започнала през 2021 г., която прераства от бакалавърска в магистърска теза, части от която са използвани за разработката на настоящата статия. Емпиричният материал е събран в периода 2021–2024 г. в Петрич, Самоков и София чрез над четиридесет структурирани и полуструктурирани интервюта, неформални разговори и участие в религиозни събития – служения, сватби и домашни молитвени срещи. Тези данни са анализирани в светлината на съвременни теоретични подходи в антропологията, социологията, религиознанието и феминистката теология. Целта на изследването е да разкрие как покорството, макар и нормативно наложено, може да бъде превърнато в ресурс за изграждане на морална легитимност, идентичност и влияние в рамките на една силно йерархизирана духовна система.

2. РЕЛИГИОЗНОТО ПОКОРСТВО МЕЖДУ ТРАДИЦИЯТА И ХАРИЗМАТА

От самата си поява в началото на XX век петдесетното движение се издига като трибуна за нерепрезентираните (Anderson, 2014). Смята се, че именно

то предоставя особена възможност за овластяване на жените (Attanasi, 2013; Martin, 2003; Lizarraga, 1998) заради харизматичния си характер и специфичните си доктринални особености. Със зараждането на движението петдесятната жена получава правото да бъде ръкополагана, да проповядва, да свидетелства, да дава съвети, да действа като евангелизатор, мисионер и т.н. – дейности, които голяма част от другите религиозни движения ѝ отказват и до днес. Това произтича от характерното за петдесятната теология разбиране, че основен белег на духовна посветеност е личното свидетелство за призив от Светия Дух и проявата на духовни дарби. Благодарение на даровете на Светия Дух много жени биват оценени от религиозните си общности. Редица изследователи (Brusco, 1995; Parsitau, 2012) изтъкват, че вярващите жени изявяват своите дарби по-често и по-силно от мъжете в общността, а в много случаи службите им са по-емоционални и въздействащи.

При навлизането на евангелизма в ромските общности в България през втората половина на миналия век именно жените биват първите членове на общността, които се посвещават на вярата. В онзи етап, когато протестантството е все още непознато и осъждано, те се противопоставят на своите семейства независимо от уязвимото си положение, страха от отхвърляне, бедност и изолация, като така стават първите членове на религиозните общности (Slavkova, 2024: 69). Впоследствие именно те привличат целите си семейства и родове към вярата, която трайно се установява в техните квартали и в социалния им живот като цяло. Ромските жени се превръщат в особено активни служители по време на социализма, когато религията преминава в частната сфера, а религиозните събрания придобиват домашен характер. Преместването на голяма част от молитвените домове именно в ромските квартали, в домовете на хората, насочва практикуването на вярата към ежедневието на ромските жени, превръщайки ги в основни носители и изразители на духовния живот в общността. Те не само се молят и посещават служения – като пазителки на домовете, те са домакините на тези служения, а това им дава допълнителна увереност да се включват в ръководни дейности (Slavkova, 2024: 55). С разрастването и институционализирането си сред ромите петдесятното движение, аналогично на глобалните процеси (Haddad, 2015), се ориентира към патриархални структури, при което първоначалното активно участие на жените е ограничено. Въпреки навлезлия християнския мироглед, традиционните възприятия на ромската общност се запазват и дори биват подсилени чрез Библията. Хегемонната мъжественост и патриархалните разбирания, отхвърлящи правото на жената да упражнява независимост и индивидуалност, си пробиват път в нарастващата верска общност. Запазването на девствеността преди брака, което преди е било легитимирано с традиционния баба хак, бива оправдано от новата верска общност чрез посланието на апостол Павел до Евреите (Пампоров, 2006: 284). Християнската общност осъжда ранните бракове, но практически не допринася за тяхното ограничаване, защото

вярващите роми, подобно на невярващите, бързат да омъжат своите дъщери преди да бъдат „посрамени“. Жената е видяна като изкусителка (по примера на първата земна жена Ева) и поради тази причина нейната свобода продължава да бъде ограничавана. Въпреки че мъжете и жените се възприемат като „братя“ и „сестри“ в Бог, тяхното общуване често се разглежда като опасно. Обичайно жените общуват с жени, а мъжете – с мъже, а страхът от прелюбодеяние води до разделяне на църковното пространство, в което мъжете и жените да седят отделно.

Съществен елемент в изграждането на женската роля в петдесятната общност е позоваването на конкретни библейски пасаж¹, които се интерпретират като доказателство за предопределеното място на жената като покорна служителка, но не и като водач. Тези текстове, определени от някои изследователи в лоното на феминистката теология като „текстове на терора“ (Trible, 1984), продължават да се използват от част от религиозната общност като основание за поддържане на представата за второстепенната позиция на жената, както и за нейната изначална природа на подчинена, мълчалива, съсредоточена върху дома и семейството съпруга.

Вярата не заменя напълно традицията, а по-скоро формира напрегнато съвместно съществуване между религиозни и патриархални норми, в рамките на което женската духовна активност трябва непрекъснато да бъде регулирана и ограничавана, за да бъде приета и призната. Това поражда силно амбивалентно преживяване у много ромски жени, които остават активни и емоционално привлечени от Църквата, осъзнават себе си като основни носителки на вярата в семействата и църковните си общности, но въпреки това остават подложени на фини форми на контрол – често легитимиран именно чрез религиозната реторика и авторитет. Макар ромската жена да не е постигнала равнопоставеност с мъжа и рядко открито да я търси, по-задълбоченото вникване в идеята за покорството показва, че нейната позиция като вярваща християнка е по-сложна и не се свежда до еднозначна подчиненост или пълна зависимост.

¹ Сред тях най-познати са: „Жената да се учи мълчаливо с пълно подчинение. А на жената не позволявам да поучава, нито да владее над мъжа, но нека бъде мълчалива. Защото първо Адам беше създаден, а после Ева.“ (1 Тимотей 2: 11–12); „Жените нека мълчат в църквите, защото не им е позволено да говорят; а нека се подчиняват, както казва и законът. Ако искат да научат нещо, нека питат мъжете си у дома; защото е срамно за жена да говори в църква.“ (1 Коринтяни 14: 34–35); „Жени, подчинявайте се на своите мъже като длъжност към Господа, защото мъжът е глава на жената, както и Христос е глава на църквата (като само Той е спасител на тялото).“ (Ефесяни 5: 22–23); „за да учат младите жени да обичат мъжете си и децата си, да са разбрани, целомъдрени, да се грижат за своя дом, да са благи, подчинени на мъжете си, за да не се хули Божието учение“ (Тит 2: 4–5).

3. ПОКОРСТВОТО КАТО ДОБРОДЕТЕЛ, СИЛА И СТРАТЕГИЯ

Фактът, че патриархалните норми на общността и църковната йерархия поставят ромските жени във второстепенна позиция не означава, че самите жени не осъзнават своите способности, не разпознават постиженията си и не изграждат усещане за собствена стойност в рамките на вярата и в семействата си. Това е вярно особено по отношение на жените, които срещат сериозно разочарование след встъпването в брак и невъзможността на техните партньори да отговорят на очакванията им (в личностен, емоционален и духовен план). Мъжете все още са основните източници на финансови средства, но повишаването на образованието на жените, увеличаването на тяхната мобилност и по-голямата им трудова заетост води до промяна в разбиранията за това какво значи мъжът да бъде глава на семейството. Жените говорят за нужда от емоционална отдаденост, споделяне на част от домашните задължения и грижата за децата, а неспособността на техните все още силно патриархално настроени съпрузи да изпълнят тези искания предизвиква разочарование и обръкване:

Жените могат да заместят мъжете във всичко по принцип, а мъжете не могат да ни заместят [смее се]. Но въпреки това в Библията мъжът е пръв. Виж как беше с Адам... а и самият Христос е мъж... то и в света мъжът е пръв, както в Библията, и ние винаги оставаме някъде назад, не знам защо... (жена, ок. 35 г., София, декември 2024 г.)

В интервюта и неформални разговори с жени от общността се забелязва тяхното недоволство, както и негласното им възражение на социалната действителност. Въпреки това все още не се наблюдава истински критично разглеждане и проблематизиране на въпроса, както и съпротива срещу неравенствата.

Дори жената да е наясно, че не може да бъде равна на мъжа, тя добре знае кои са нейните силни страни и по какъв начин може да упражнява властта си върху мъжете в живота си. В голяма част от случаите жената е основният морален и духовен актьор в дома, но в публичното представяне на семейството отдава лидерството на съпруга си. Показателен в това отношение е разказът на една от респондентките, свързан с преминаването ѝ към нова църковна общност. В своя разказ тя споделя, че получава пророческо видение, тълкува говоренето на съпруга си „на езици“ и вербализира посланието на Светия Дух, но накрая изрично подчертава, че мъжът ѝ е този, който е взел решението за бъдещето на семейство. Това е механизъм, посредством който жената едновременно упражнява духовна власт и признава мъжкия авторитет като институционално необходим. Чрез упражняването на своите духовни дарби респондентката реално насочва бъдещето на семейството си, без формално да заема позицията на вземащия решения. Този пример потвърждава,

че петдесетническите образи и категории действат като мощен емоционален и духовен ресурс за легитимиране на женските избори (Gay у Blasco, 1999: 116–122). В същото време той разкрива, че жената остава подчинена не на един, а на два външни образа — този на съпруга и този на Светия Дух, чрез когото се оправдава нейната роля и поведение.

В много случаи съгласието със съпруга се явява по-скоро израз на стратегическа толерантност, отколкото на безусловно подчинение. Това е особено видимо във взаимоотношения на вярващите жени със съпрузи, които отказват да се посветят на Църквата. Жената може да получи забрана от своя съпруг да посещава молитвения дом и дори привидно да изрази съгласие с поставеното ограничение. Понякога това е възприето от жената като „мъдро подчинение“ (Attanasi, 2013: 252–254) – стратегия, целяща да накара съпруга ѝ да спре да се чувства заплашен от присъствието на Бог в живота ѝ и в даден момент да се приобщи към вярата. Както подчертава Саба Махмууд (Mahmood, 2005), за да разберем подобни феномени, трябва да се освободим от презумпцията, че овластяването задължително предполага съпротива на нормата. Вярата може да е не просто инструмент за еманципация, а също така и етичен път за себеоформяне в рамките на дадени, дори йерархични, социални структури.

Най-голямата надежда на една петдесятна жена е да обърне към вярата съпруга и семейството си. Тя осъзнава своята сила като евангелизатор и способността да повлияе на мъжа си „по женски“. Благодарение на новата позиция, която вярата ѝ дава, както и предоставените дарове от Светия Дух, петдесятната жена вече не се вижда в традиционната роля на жертва и слугиня на съпруга и семейството си, нито пък се превръща в борител срещу мъжкото потисничество и се опитва да се освободи от него (Mariz, Machado, 1997). Напротив, петдесятната жена гледа на себе си като на по-силна от мъжкия потисник, който е грешник. Благодарение на своята сила и християнска добродетел тя се чувства отговорна за спасението на съпруга и семейството си, както и за тяхното семейно благополучие. Това разбиране е активно подхранвано от религиозните водачи, които често се заемат с това да окуражават жените в тяхната роля на „лечителки“ на своите съпрузи:

Вашата роля е много значима... Бог иска чрез вас да осветли вашите мъже, а вие твърде много страдате поради тяхното невежество... а и защото сте станали християнки често Сатана ви презира чрез тях. Дори да ви обичат мъжете ви... и моят съпруг, въпреки че има много любов между нас, имаше момент, в който той ме презря дълбоко, въпреки че беше християнин, тогава Бог изискваше от мен да предам себе си като жива жертва благоволна на Бога и да не се съобразявам с този свят. (проповед по време на женско събрание, църква „Филаделфия“, кв. „Филиповци“ в София, август 2024 г.)

Обръщането към вярата променя не само отношението на миряните към самите тях, но и отношението им към другите. Толерантността на петдесят-

ниците в отговор на агресията се основава на нова концепция за индивидуалното отношение към доброто и злото (Mariz, Machado, 1997). Подчинението на жените е неразривно свързано с харизматичните концепции за „успех“ и „победа“. За разлика от други евангелски деноминации, в харизматичното християнство подчинението не е просто женска добродетел, то е също така стратегия за постигане на личен успех. Съпругите на пасторите са олицетворение на този тип мислене. Като се вижда, че се подчинява на един мъж, нейния съпруг, пасторката често получава в замяна подобно подчинение от много други мъже в редиците на движението (Soothill, 2019: 155).

Църквите отдават голяма важност на ролята на вярващия като „борител“, който е способен да промени средата около себе си именно благодарение на това, че възплъщава християнските добродетели и се е оставил в ръцете на Бог:

За мен християнството е надежда, начин да преодоляваш препятствия и когато имаш препятствия пред теб, не да се оставиш да паднеш, трябва да се бориш каквото и да е в живота ти... Бориш се не физически, а на колене пред Бог. (жена, ок. 40 г., София, август 2024 г.)

Тази борба може да доведе до практическо negliжиране на много сериозни проблеми и да предизвика особени усложнения в живота на вярващите. Въпреки това църковните водачи, както и самите вярващи, имат тенденцията да дават примери за ситуации, които са били преодоляни именно благодарение на силата на вярата. Вярващите споделят с убеденост множество истории както за физически изцеления, така и за преодоляване на проблеми с алкохола, домашното насилие и изневяратата с помощта на вярата. В повечето случаи именно жените са тези, които влагат всичките си усилия в духовната битка за спасение на своите близки. Това има потенциала да ги овласти, но също така да ги постави в риск, както и да внесе съмнение в собствените им способности, ако накрая целта не бъде постигната. Църковната общност се включва в молитвите за вярващите и техните близки, но не се намесва практически. Особен пример за това е ситуацията на момиче от Петрич, разказана от ръководителката на неделното училище, което е посещавала. Момичето споделя на ръководителката, че баща ѝ има проблеми с алкохола и упражнява физическо насилие върху нея и майка ѝ. В отговор на това жената ѝ съветва да се моли за него и да го обича. Възрастната жена с гордост споделя, че именно благодарение на силните молитви един ден бащата на момичето е спрял да посяга на дъщеря си, възвестявайки: „Твоят Бог е по-силен, вече няма да правя така“ (жена, ок. 45, Петрич, май 2021 г.).

Светът става все по-чувствителен към темата за домашното насилие и изневяратата, а реакцията на Църквата е да овласти жената, като ѝ гарантира, че тя има силата сама да се справи с всички препятствия, изпречили се на пътя ѝ. В това отношение „силата“ на жената като изцелителка и евангелизатор е

използвана срещу нея, защото „Бог не е на раздялата – мъжът се освещава с жената, както и обратното, и жената, ако е разбрала кой е Бог, тя трябва да има търпение да е до мъжа си [помагайки за това] Бог да го преведе“, но в същото време „единствената причина, поради която мъж може да напусне жена си, е при прелюбодейство“ (мъж, ок. 45 г., София, август 2024 г.). Това показва двойният стандарт, съществуващ все още между мъжете и жените в общността. Докато мъжете имат правото и дори обществения ангажимент да се разведат с неверните си съпруги, много жени с години живеят с изневерите и пороците на своите съпрузи и дори са склонни да обвиняват себе си за това, че не са способни да им помогнат да ги преодолееят. От християните и особено от жените в общността се изисква да бъдат готови да се справят с предизвикателствата, които срещат, позовавайки се на вярата. Жените живеят в противоречивата ситуация, в която трябва да запазят брака си – защото „Бог не е на раздялата“, и в същото време да се опитват да подобрят положението в домовете си, като разчитат на евангелизма (Attanasi, 2013: 242–256). Религията ги учи, че трудностите в живота ги приближават до Господа и те не трябва да се противопоставят и да бягат от изпитанията, ами да ги приемат и да се борят с тях с помощта на придобитите християнски добродетели. Жените са призовани да се оставят в ръцете на Господа, да приемат болката и унижението, защото именно посредством тях Бог ще ги излекува.

Никой не може да бъде успешен служител, ако няма силата на страдание. Затова, служители, не бягайте от страдание, когато Бог ви го налага. Страдание има, за да се усъвършенствувате в святост – Исус се научи на послушание чрез това, което изстрада. Никой не може да се научи на истинско послушание без страдание. Ако искаш да се научиш на покорство, ти трябва да преминеш през пътя на страданието. (проповед по време на женско събрание, църква „Филаделфия“, ж.к. „Филиповци“, август 2024 г.)

4. РЕЛИГИОЗНА ДЕЙСТВЕНОСТ И ГРАНИЦИ НА ПОДЧИНЕНИЕТО

Доктрината за покорството поражда вътрешен конфликт у онези активни и самостоятелни жени, които възприемат ръководната си роля в семейството не като отклонение, а като необходимост за неговото благополучие. В много случаи дори когато материалното осигуряване е поето от съпруга, именно жената е тази, която поема инициативата, планира и взема ключови решения в ежедневието. За нея това поведение не е свързано с противопоставяне на мъжкия авторитет, а произтича от дълбоко вкоренени убеждения и чувство за отговорност към стабилността на дома. Въпреки това доктрината за покорството и смирението има потенциала да внася съмнение относно собствената легитимност на жената като съпруга и християнка:

Ето, в моя случая той [мъжът ми] е непросветен, аз съм просветена, аз трябва да съм светлината, трябва да се покорявам. Обаче той някак си, нищо че не е просветен, по-добри дела има, повече добрина, а аз... аз ходя [на църква], просветена съм и не знам, има някаква борба в мене си така. Той е непросветен, но има по-добри качества – няма да те обиди, няма... Докато аз съм бърза, веднага се впрягам. Ама нали трябва мира, просветените, нали ние сме лицето на Бог... Не знам защо е така. (жена, ок 40 г., София, август 2024 г.)

Респондентката изпитва вътрешно напрежение, породено от несъответствието между религиозния идеал и личностната реалност. Независимо от своята посветеност и принадлежност към вярата, тя продължава да се пита защо не успява да се „отучи“ от това, което самата тя определя като „властност“ – качество, което в собствения ѝ житейски контекст е не просто присъщо, а функционално необходимо. Тя ръководи дома, взема решения за семейството си и често изпада в „мъжки“ емоции като това да се „впряга“, защото е основната отговорна за благополучието и успеха на дома си. Тези качества, които сами по себе си са достойни за уважение, в контекста на религиозната общност биват поставени под съмнение и осъдени. В този случай жената е поставена във вътрешно противоречие и тя има нужда да осмисли и преразгледа своята роля и позицията си спрямо християнската доктрина.

Независимо от доминиращото разбиране, което приписва на жените второстепенна и зависима позиция, петдесетните ромски християнки не са пасивни носители на религиозни предписания. Напротив – те често демонстрират висока степен на релационна автономия (Mahmood, 2005), която им позволява не просто да следват, а и да интерпретират, адаптират и дори пренаписват моралните и ролевите очаквания в рамките на харизматичната общност. Въпреки това, за разлика от западния феминизъм, който изключва жените, които виждат ролята си на майки и съпруги като значими, а семейството – като истински източник на сила, петдесетната вяра оправдава жените именно посредством това. Като феминизирана религия (Cuschiari, 1990), която приоритизира семейството и добродетелите, често асоциирани с жената, християнството дава възможност на ромките да придобият по-голяма увереност в своите качества и да преоценят собствената си стойност. По-лесната им адаптация към правилата на религиозната общност и лекотата на духовното им свързване ги кара да се чувстват горди и достойни за общението с Господа.

Жените не отхвърлят директно нормата за покорство, но я преосмислят, базирайки се на духовната (а не просто социалната) легитимност на своя опит. Наблюденията и разговорите показват, че много от ромките възприемат себе си като просветени и духовно по-осъзнати от своите съпрузи. Позицията, която мъжете заемат, както и неспособността им да отговорят на очакванията, свързани с ролята на глава на семейството – роля, която се изгражда както от съвременни обществени, така и от религиозни разбирания, – водят до това

жените да се противопоставят, използвайки своята вяра като морална и аргументативна опора:

Трябва мъжът да бъде едно с Христос и тогава вече жената да бъде покорна към него, иначе ако той не е с Христос, жената как на някакъв идиот да бъде покорна... Ето, то има логика. Аз излизам лошата, той излиза добрият. (жена, ок 30 г., август 2024 г.)

Това разбиране демонстрира, че въпреки ограниченията, които Църквата налага, жената притежава способността да интерпретира религиозните послания и да извлича от тях онова, което ѝ позволява да действа самостоятелно (Soothill, 2019: 253). Въпреки че се сблъсква с полови ограничения, тя разполага с аргументативен ресурс, чрез който може да преодолее отношенията на зависимост – ресурс, който е недостъпен за ромка извън религиозната общност.

Все повече жени поставят под съмнение възможността за примиряване с лошото отношение. Поне на теория жените могат да използват безчестието и агресията на съпрузите си като причина за развод и все повече от жените възприемат развода като необходим в дадени ситуации. Изправени пред емоционално или физическо насилие, някои жени избират да прекъснат брака си, но обосновават това решение през религиозна логика, а не чрез светската идея за автономия: „Той се разведе с мен пред Бога много по-рано, още когато избра приятелите си и наркотиците пред мен. Той се беше развел с мен, аз просто подадох документите“ (жена, ок 40 г., София, август 2024 г.). По подобен начин Мариз и Мачадо (Mariz, Machado, 1997) отбелязват, че бразилските петдесетнички често използват изискванията на религиозното си призвание, за да се освободят от потискащи задължения към съпрузите или порасналите си деца. Въпреки това тези жени търпят сериозни рестрикции и често биват отхвърлени както от семействата си, така и от общността (светската, а понякога и религиозната).

Дори включването в Петдесетната църква да не променя установените патриархални норми, връзката с Бога поставя нови йерархии в живота на вярващите. Голяма част от жените (особено тези, които не откриват подкрепа от своите мъже) заявяват, че служенето на Бог е най-важната им задача: „Винаги на първо място е бил Бог, децата ми, след това той [съпругът]“ (жена, ок. 40, София, август 2024 г.). Бог се превръща в основна цел и посока, което позволява на жената да премести фокуса от своето семейство. Това дава възможност на съпругите за личностна реализация отвъд пределите на традиционните норми и така те се превръщат в „активни, отговорни агенти“ (Mariz, Machado, 1997: 110). Това е видно от споделянето на друга жена по време на женско служение. Години наред тя се бори със своите близки, които отказват да възприемат християнския начин на живот и да променят своите ежедневни практики. Скоро за нея предстои един от най-важните житейски момен-

ти – сватбата на нейната дъщеря. Жената споделя своето разочарование от организацията на светско тържество и въпреки своя ангажимент като майка на булката отказва да постави желанията на близките си пред своите християнски ценности: „Стига сме търпели, стига сме правили компромиси! Нека си направи сватбата... Аз ще отида, но няма да стана да играя. Ще поставя Бог на първо място в моя живот!“ (жена, ок. 45, Самоков, май 2022 г.). Това е свидетелство за определено „институционално противоречие“ между религиозната общност и семейството – с промяната на йерархиите Църквата оспорва доминиращия семеен модел (Mariz, Machado, 1997).

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Религиозното покорство в петдесетните ромски общности в България представлява не просто подчиненост на установените социални и религиозни норми, а сложна морална и стратегическа позиция, в която жените съчетават вяръност към християнската традиция с активно търсене на роля, признание и влияние. Вместо да се противопоставят директно на патриархалните норми, ромските вяръващи жени често избират да действат в рамките на наложените структури, но ги пренареждат отвътре, използвайки морална действеноост, духовен авторитет и личен пример. Така покорството се трансформира от символ на подчинение в инструмент за легитимиране на решения, за водене на семейството по духовен път и за въздействие върху мъжете в условия, в които феминистките стратегии на открито противопоставяне не са социално приложими или желани. Въпреки потенциала на вярата да овластява, теренните наблюдения разкриват и едно своеобразно романтизиране на страданието като форма на духовна мисия, което често води до практическо negliжиране на сериозни проблеми като насилие и зависимости в семейството. Жените са насърчавани да търпят, да се молят и да приемат болката като средство за духовно усвършенстване, а не като сигнал за нужда от намеса и подкрепа. Така, убедени че „имат силата сами да се справят с всички препятствия“, те поемат върху себе си тежестта на трансформацията, понякога с цената на собствената си сигурност и благополучие.

Въпреки ограничената си видимост в институционалните структури на църквите, жените играят ключова роля в поддържането на духовния живот в общността – те са домакини на събрания, организатори на домашни служения, приемници на духовни дарби, водачи в молитвата и пазители на моралния ред. Влиянието им е особено силно в домашната сфера, където те се възприемат като морални стълбове на семейството и дори като отговорни за духовното „спасение“ на съпрузите и децата си. И макар църковната реторика често да ограничава женското присъствие до фигурата на покорната съпруга, вярата и духовните дарби предоставят на жените символен капитал, чрез който те успяват да формират нови отношения на авторитет и значимост.

Анализът показва, че религиозната рамка не е задължително в противоречие с процесите на овластяване при жените. В много случаи именно чрез верността си към религиозната норма жените постигат морално превъзходство, изразено в способността им да устояват на житейски предизвикателства, да посредничат между Бог и близките си, да претворяват страданието в сила. В този контекст покорството не трябва да се разбира само като подчинение, а като етичен път на себенадмогване и духовно изграждане, при който жените не само се адаптират, но и сътворяват нови значения и възможности.

Въпреки че петдесетната общност не преодолява радикално традиционните патриархални модели, тя създава условия, в които жените могат да изградят морална автономия и относителна сила и независимост. В този смисъл настоящото изследване допринася за по-нюансирано разбиране на женското религиозно действие – не като открито нарушаване на нормата, а като целенасочено и духовно изграждане в рамките на една йерархизирана, но динамична религиозна култура.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Пампоров, А. (2006). *Ромското всекидневие в България*. София: МЦПМКВ. [Pamporov, A. (2006). *Romskoto vsekidnevие v Bulgaria*. Sofia: MTSMPKV].
- Anderson, A. (2014). *An Introduction to Pentecostalism: Global Charismatic Christianity* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Attanasi, K. (2013). Constructing Gender within Global Pentecostalism: Contrasting Case Studies in Colombia and South Africa. In: Miller, D. E., Sargeant, K. H., Flory, R. (eds.). *Spirit and power: The Growth and Global Impact of Pentecostalism*. Oxford: Oxford University Press, 242–258.
- Brusco, E. (1995). *The Reformation of Machismo: Evangelical Conversion and Gender in Colombia*. Austin: University of Texas Press.
- Cucchiari, S. (1990). Between Shame and Sanctification: Patriarchy and its Transformation in Sicilian Pentecostalism. *American Ethnologist*, 17 (4), 687–707.
- Gay y Blasco, P. (1999). *Gypsies in Madrid: Sex, Gender and the Performance of Identity*. London: Routledge.
- Haddad, B. (2015). *Keeping Body and Soul Together: Reflections by Steve de Gruchy on Theology and Development*. Pietermaritzburg: Cluster Publications.
- Lizarraga, M. (1998). *Women of God: Women's Empowerment in the Words of Women in the Church of God in East Tennessee*. Knoxville: University of Tennessee.
- Mahmood, S. (2005). *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton University Press.
- Mariz, C. L., Machado, M. D. C. (1997). Pentecostalism and Women in Brazil. In: Cleary, E. L., Stewart-Gambino, H. W. (eds.). *Power, Politics, and Pentecostals in Latin America*. Boulder: Westview Press, 41–62.
- Parsitau, D. S. (2012). Agents of Gendered Change: Empowerment, Salvation and Gendered Transformation in Urban Kenya. In: Freeman, D. (ed.). *Pentecostalism and De-*

- velopment: Churches, NGOs and Social Change in Africa*. New York: Palgrave Macmillan, 203–221.
- Slavkova, M. (2024). *Conversion, Leadership and Identity of the Evangelical Roma in Bulgaria*. Paderborn: Brill Schöningh.
- Soothill, J. E. (2019). A Critical Approach to Concepts of “Power” and “Agency” in Ghana’s Charismatic (or Neo-Pentecostal) Churches. In: Casselberry, J., Pritchard, E. A. (eds.). *Spirit on the Move: Black Women and Pentecostalism in Africa and the Diaspora*. Durham: Duke University Press, 151–179.
- Trible, P. (1984). *Texts of Terror: Literary-Feminist Readings of Biblical Narratives*. Fortress Press.